

DEL BALL DE BOT AL BALL D'AFERRAT¹

Esbós per a un estudi de cultura popular i poder

per TONI ARTIGUES BONET
GABRIEL OLIVER OLIVER

BALL DE TARDA, quadre de Ramon Casas (Barcelona, 1866-1932),
que només pintava el que veia, fet el 1896.

La menestralia de Barcelona passava els capvespres de festa ballant d'aferrat.
De les ciutats al camp, aquesta manera de ballar se va anar estenent.

Volem adreçar l'atenció cap a un punt que exigirà posteriors recerques més serioses que aquest escrit, que vol només encetar un tema prou important.

El pas del ball de bot al ball d'aferrat no fou a Mallorca un canvi totalment pacífic ni se va fer de sobte sinó que fou fruit de molts d'anys de bregues de classes socials possibilitades per la convivència dels dos balls en les vetlades populars.

Per una banda els balls de saló europeu, introduïts per les classes dominants, que podien ésser fàcilment assimilats per les classes populars (donant-los una nova interpretació); per altra banda les noves concepcions de relació dutes per la gent que havia viscut fora de Mallorca —l'emigració a final del segle XIX i a començaments del XX era forta— feren que només els balls d'aferrat substituïssin els balls de bot a les vetlades casolanes i particulars —recordem que el "Parado", espècie híbrida de ball de saló i de ball de bot, creat a començaments de segle, no arrelà mai—.

El fet que públicament un home i una dona poguessin aferrar-se implicava un canvi de mentalitat i una manera diferent d'entendre les relacions; els contactes eren molt més directes i l'atreviment restava poder a la repressió. Aquesta indisciplina motivà la reacció de les classes reaccionàries —hegemòniques— i la beatúria i l'església muntaren tota una creuada per tal de combatre-la. Dins aquesta lògica de control de les classes populars foren impulsades les congregacions de filles de Maria, Marianes, etc., i també els coremers hi tengueren una gran participació. Tot això se reflecteix a les cançons populars de principis de segle:

Sor Querubina plorava
quan feia oració
de veure es seu esquadro
des coro que s'esborrava.

Caldria fer una mica d'història de la transició del ball de bot al ball d'aferrat escorcollant la premsa de l'època, els llibres de viatges, la memòria de la gent vella, els programes de festes, etc. Sense cap dubte un document imprescindible és el *Die Balearen* de l'arxiduc Lluís Salvador, 60 que descriu punt per punt el

panorama físic, social i cultural de la Mallorca de finals del segle passat.

El ball, segons conta, és un dels principals passatemps dels pagesos i de tots els mallorquins: noces, acaballes d'ametles, verema, etc., són ocasions per a balls privats que se fan acompanyats de guitarra, guitarró, bandúrria, violí i ferreguins o pandero; el ball acabava a vegades a trenc d'alba. A la festa major dels pobles se fa també un ball enmig de Plaça il·luminat amb festers i alegrat per xeremies, flabiol i tamborí. Els balls populars són: la "cota", el copeo i el fandango —i també els boleros, encara que l'arxiduc se'n descuidi—. "A Palma i als pobles grans com Felanitx, Manacor, Sóller, Inca, Artà, etc., s'han introduït els balls moderns de societat acompanyats d'una orquestra o en cercles més restringits d'un piano i se ballen a la moda europea, de cada dia més introduïda als pobles encara que limitada a les societats que formen les persones més benestants del poble. A Palma, durant l'hivern, i més particularment Els Darrers Dies (Carnaval) en què se fan balls de fresses, se balla d'aquesta manera i en els pobles, els dies de la festa del seu patró. En els balls que se fan a Palma, que exciten sempre molta alegria i són molt esperats, hi prenen part totes les classes socials: la gent més distingida va als balls del Casino Palmesano, en els del Círculo Mallorquin predomina la classe mitja, mentre que els menestrals ballen a les seves respectives societats".

És a principi del segle XX que el ball d'aferrat substituirà ja més massivament el ball de bot. És durant aquesta època que pels pobles de Mallorca se fan les primeres audicions de gramòfons, els quals aniran substituint els sonadors de "cotes" i boleros, i se ballaran ara les peces dutes de fora gravades als discs, moltes de les quals seran incorporades als repertoris dels guitarristes i també dels xeremiers. Aquests sonadors a més d'ampliar el seu repertori amb toques apreses de fora també en crearan seguint l'estructura dels nous estils musicals posant-hi, a més, lletres en català. Un altre esdeveniment important

és l'extensió de les "verbenes" —la primera és la de Felanitx l'any 1925—, que conviuran en un principi amb les revetles i acabaran substituint-les totalment.

Quan el ball de bot deixa d'ésser el ball popular, el ball usual de tothom, quan ja és més ballat el tango que la "cota" és quan floreixen les agrupacions —Aires de Muntanya fou fundada l'any 1930—, que duran a lluitament aquests balls com a exponent ja momificat de la pròpia personalitat de Mallorca de cada vegada més esvaïda i caricaturitzada damunt el cadafal.

Ja a començaments de la guerra civil són característiques les vetlades d'agrupacions folklòriques davant les autoritats —per exemple davant el Conde Rossi— i a les festes d'exaltació patriòtica, preludi tal vegada de la Sección Femenina. La dictadura del General Franco va afavorir tota aquesta manipulació de la cultura popular i s'encarregà de fer una triadella de valors, eliminant totes les manifestacions culturals que no els eren favorables; per exemple el carnestoltes fou suprimit i els glosadors foren censurats.

Podem dir amb tota seguretat que a Mallorca es dedicaren a promocionar "los bailes regionales".

És a finals dels seixanta i a començaments del setanta quan la gent, conscienciada de la manipulació dels seus propis balls comença a retornar cap al sentit de festa que podien tenir els balls de bot. Per una banda per la crisi de les agrupacions, que no trobaven balladors estereotipats —excepte les professionalitzades de cara al turisme—; per altra banda els ressorgiments nacionalistes.

S'haurà d'estudiar també el sentit de l'actual interès pel ball de bot i de crear noves agrupacions folklòriques a la major part de pobles de Mallorca protegides, quasi totes, per les institucions públiques.

Mallorca, abril 1981

¹ Esquema de la comunicació presentada al Col·loqui sobre l'Estudi de la Cultura Popular, organitzat per l'I. C. S. Saïfores, juny 1981.